

האיש אשר התגנב לתיאטרון

מטאטא חדש — מטאטא היטב, קובע הפיתגב. בתיאטרון הישראלי התאמת דוקא היפוכו של דבר: תחילי המטאטא, הל"קה הסטירית החוססת בעבר שנססה לאר"טו בשנים האחרונות, תפסו על הבמות הישראליות מקומות כבוד. שמואל רוזנסקי בנה חרף שנותיו המעטות בהבימה כמה תפקידים בלתי נשכחים, בצלאל לונדון השתלב מיד ב"שורה הראשונה, דלת המשתתפים, של תיאטרון אהל, אך המפתיע מכל היא עלייתו המהירה של זלמן לביוש על במת התיאטרון הקאמרי.

סימה אותי. תזרתי וקראתי את יוליוס קיסר ולא ידעתי שבעה.

כך מתגנבים לתיאטרון

החוויה הגדולה שקבעה את דרכי החייו של הנער, היתה ביקור הבימה בליטא, ב-1926. לביוש, שעמד אז בעצם בחינות הבגרות, לא היסס להזניח את ספריו, נסע לקובנה, ביקר בכל ההצגות כשהוא מוקסם לשמע צלילי השפה העברית מעל הבמה. לאחר מכן באה תקופת האוניברסיטה. האב

לביוש ב"כטוב בעיניכם" מרוב התרגשות

כשרונותיו של הקומיקאי הגמיש מהמטאטא לשעבר הגיעו למלוא פריחתם דוקא בתפקידים האחרונים על במת הקאמרי. רבבות צופים לא יוכלו לשכוח את הליצן של כטוב בעיניכם, המשמיע את אימרות הכנף השקספיריות בחוש הומור תלתי-ממדי, כשהוא מסלסל מאחורי גבו את המצנפת ארוכת-האזניים. רבבות נוספים צפויים לתנוק אמנותי מעוזן לא פחות כשיראוהו מבצע את תפקיד הרוזן זאברודסקי בהצגת בעלת הארמון, שהועלתה על במת הקאמרי השבוע.

***

בתריסים מוגפים, הצגה עצמית

חקן חיוב להיות, כרגיל, אדם פתוח, אורה מגעש-לראחה עם צופים. מוזר, שלביוש לפי אופיו ונטייתו אינו דומה כלל מבחינה זאת לשחקן הטיפוס. עד היום לא התגבר על פיק-הברכיים של חרדת-הבמה, לא החל לראות במקצועו מעשה שיגרתי של יומיום. הסתגרות מופנמת זאת היתה מנת-חלקן מאז היותו ילד. כבר אז קיווה להיות בעתיד שחקן, אולם מרוב ביישנות כלפי כל צופה, ואפילו בני-משפחתו, נהג זלמן הקטן, בן העיירה הליטאית, להגיף את כל החלרינות והדלתות בבית שבתה אחרי-הצהריים, שעה שכל המשפחה יצאה לטיול נוסע, ורק אז העז לשיר ולהציג בפני צופו.

גם מאוחר יותר, כאשר למד בגימנסיה העברית שבקובנה הליטאית מרמפול, לא העז לביוש להשתתף בהצגות-הבחה, העדיף להסתפק בתפקיד בצנזר על לחשן.

העיריה שבה נולד היתה זעירה מאד. גרו בה 20 משפחות יהודיות, בתוספת מספר משפחות ליטאיות, ומקשה-הארובות, הפילד"סוף המקומי, נהג לומר בבוז: "גם זו עיר? יש בה 25 ארובות בסך-הכל!" שאודינה היה שם העיירה ששכנה על גדות נהר הניימאן, כלומר — "עשוית-קש". ואכן, כאשר כבשו הגרמנים את ליטא בימי מלחמת העולם הראשונה היתה העיירה כולה למאכלת אש וכל יהודיה נספה. אביו של לביוש, מרדכי, הצליח לברוח ליער סמוך, על הגבול בין גרמניה לליטא. אולם חודשיים לפני שחרורו ליד טא בידי הצבא האדום הלשין עליו שכן ליד טאי שגילהו, והוקז בן ה-60 נרצח.

***

הגוי התעקף ליומיום

ביוש האב היה יהודי גברתן, אב לחשעה ילדים שזלמן היה הבכור ביניהם. גבוה עלה על 180 סנטימטרים וכל גויי העיירה פחדו מפניו פחד מוות. כאשר היכה פעם אחד מהם, בשעת שיכרות, את זלמן היי-לד — מיהר האב וסטר לגוי סטירת-לחי אחת רבת-עוצמה כל כך, עד כי השיכור נפל המום ולא יסף קום. האב, חושש שמא רצח נפש, ברח לגרמניה ולא חזר אלא כעבור יומיים, לאחר שהמוכה התעורר מעילמיו.

בניגוד לאביו, היה זלמן הקטן ילד חלש ונמוך-קומה. בחדר בו למד, זכה לכינוי "זפת כרוכית", על שום מעיין דמעותיו שהיה נוה להיפתח. לעומת זאת, התבלט ב"כשרונותיו הרותמים וכבר בגיל 12 שלט יפה בשפה העברית, אותה למד מפי מורה פרטי, ונסף על ידיעת ליטאית, גרמנית ואי-דיש.

בתקופה מאוחרת יותר, כאשר אול מלאי ספרי הקריאה שעמד לרשותו, גילה הילד בבית זורו ספריה עשירה בשפה הרוסית. הוא לא התעצל, נטל את אוהו הדוד תום בתרגום רוסית וקרא אותו כשהוא מפענח כל מלה בעזרת מילון ליטאירוסית. כעבור חודשים אחדים כבר שלט בשפה במידה שאיפשרה לו לקרוא תרגום רוסי של כתבי מחבר לאידוע"ל: שקספיר, "יצירתו", מספר לביוש, "הק"

דתם של במאים גדולים כאליה קאזאן, סיד בממלכת הסרטים של הוליווד.

***

הרב השרישי

ל זה לא היה לשוא: מאוחר יותר הוכיח לביוש את עצמו כשחקן קולנוע מעולה. לתפקיד הרב השרישי, למשל, בחרו יוצרי גבעה 24 אינה עונה, בשלושה מועמדים. אה"רן מסקין, צבי פרידלאנד וזלמן לביוש. אולם מבחן-הבד הוכיח כי לביוש היה הטוב שב"כולם.

לאחר שלוש שנות השתלמות, הוזמן לב"י ש על-ידי הבימה לחזור ארצה ולהצטרף לשורותיה. באותה תקופה כבר הוצע לו תפקיד נכבד בברודוויי, אך לביוש יצא לדרך עם אשתו ובתו שנולדה בניכר. בכואו ארצה, לאחר שהכיר את הנוף התיאטרוני, החליט להצטרף דוקא לקאמרי. הוא איננו מצטער על כך עד היום.

***

זכר לנסיון וואסילצ'יקוב

הי דרכו במשחק? לביוש מסביר זאת בקיצור: "שחקנים רבים יוצרים להם תנועות וביטויים של קבע, מתאבדים בידמות היחידה שהם מגלמים, משתעבדים לסגנון שלהם במקום לשלוט עליו. הם אינם מר"גיים אפילו כאשר סגנון זה, הנראה בעינינו הם מעולה כל כך, מתחיל לפגור אחרי צורכי הביטוי הממשיים של השחקן והופך מגוחך. אני משתדל להיזהר מכך. בכל תפקיד אני מחפש את הרגש הראשוני, הבלתי-אמצעי, אני נזכר שפעם ראיתי אוטובוס ומונית שעמ"דו להתנגש. רציתי לצעוק כדי להזהירם, אך מעוצם ההתרגשות לא נשמעה לי לשוני. ב"מקום זה — נפלטה לפתע מפי נביתיה. את ההרגשה הראשונית הזאת, שאיננה מופרעת על-ידי שכבות של מעצורים, אני מחפש בכל תפקיד."

לצורך זה, המציא לו לביוש אמצעי פרטי: בכל אחד מתפקידיו, מספר הוא, מנסה הוא לצלול חזרה לתקופת הילדות ולחפש שם

ישראל הצטננה התלהבות אהל, ולביוש קר בל את הצעתו של מורו לשעבר מיכאל גור להצטרף להקומדיה הארצישראלית.

שבועיים לאחר בואו, כבר עלה לביוש ל"במה בתפקיד של עורך דין ספרדי ערמומי המנסה לפתח נערה צעירה, במחזה חיה גיסל מחפשת עבודה שנכתב על-ידי מי ש"התפרסם מאוחר יותר כאלוף יצחק שדה ה"מנוח. לביוש, שמימו לא ראה ספרדים, זכה לביקורת קטלנית של המבקרת לאה גולדברג שטענה בצדק כי הוא משחק "מעין אציל מורח" אירופי מנוח". עתה, בבעלת הארמון, הוטל על לביוש תפקיד של אציל מורח-אירופי מנוח במחזה שנכתב על-ידי לאה גולדברג.

הקומדיה הארצישראלית התקיימה זמן קצר מאד. לביוש עבר לבמת המטאטא, שהיה אז תיאטרון סאטירי חי ותוסס. "אינני מצ"טער על תקופה זאת", הוא מספר. "שיחקתי כאות תפקידים זעירים ולמדתי לשרטט דמות שהקהל יוכל להכירה מיד, כי היא מופיעה רק דקות אחדות במסגרת מערכון שנמשך לפעמים לא יותר מרבע שעה. אומ"גם, העבודה היתה קשה מאד. לפעמים היה עלי לשחק ששה טיפוסים שונים בתוכ"גית אחת, וכאשר היינו מציגים שלוש הצ"גות ביום, היה עלי להתלבש ולהתאפר שמונה עשרה פעם בזאת אחר זאת."

***

הנוטר ותיאטרון הבובות

העבודה הקדחתנית של המטאטא לגרמה ללביוש שירגיש כי הוא נכנס להתאבנות רוחנת מהירה, והוא החליט לפ"רוש לזמן מה מן הבמה. הוא התגייס למש"טרת היישובים העבריים, חבש לראשו את כובע ה"גאפיר" המפורסם ויצא לקיבוץ תל"עמל. גם שם לא שכח את אהבתו הגדולה, וחזר שהייתו בקיבוץ הכין הצגת-בובות בשם הלום-ליל-לנענע, אותה כתב אהרן שורר, אחיו של עורך דבר כיום.

מתלעמל יצא לביוש, ואתו חברתו לחיים

לביוש זלמן ב"בעלת הארמון" — נביחה

את הרגש הראשוני. כיצד, למשל, הכין את תפקידו בבעלת הארמון. תפקיד של אציל מודקן שעולמו נחרב עליו? על כך הוא מספר:

"סמוך לעיירתי התנוסס ארמונו המפואר של הסניר וואסילצ'יקוב. ביקרתי בו פעם ביום חג, והדרו עשה עלי רושם כל ימחה. הנסיך, במדי הפאר, נראה מלכותי ממש. כע"בור שנים לאחר שאיבד הכל, פגשתי שוב בקיבונה. הוא היה משוטט בטל בבתי-הקפה, כשעל פניו נסוך חיוך שחציו היירות ובו וחציו פחד. שמא יקום מישוה בעור רגע ויסטור על לחיו. מזכרונות אלה, שאבתי את חזיית האדם שעולמו היה, הישן, חרב עליו ולא נשאר לו מאומה לחיות עבורו."

יהודית. שנים אחדות הקדיש להדרכה בימתית בבתי-ספר ובתנועות-נוער, חייך כמה שח"קנים המוכרים כיום היטב על במות התיאטר"רונים: מישה אשורב, אילישכע מיכאלי, מאיר ינאי, מרדכי ירון. בגימנסיה ב"היהודה שיתף בהצגה נערה מכשרת המשתקת כיום לצידו בבעלת הארמון: חנה מרון.

במאוחר, חזר לביוש והתקבל לאהל. זכה לתפקידים נכבדים במחזותיו של ברנארד שו"ושל פריסטליי, אך לא השלים עם דרכו האמ"נותית של התיאטרון, בעל המסורת המיושנת. הוא החליט לצאת למסע-לימודים לארצות"הברית, בה הוצעה לו משרה של מורה בסי"מינר לרבינים. אולם לא פחות משלימד, למד. הוא ביקר בבתי-ספר לבימוי, עקב אחרי עבו"

***

ביקורת קמלנית

במאי משה הלוי התלהב מאד מן ה"ה" הצעיר המוכשר שפגש והציע לו לעלות ארצה ולהצטרף לאהל. בעזרת מלצתו, קיבל הצעיר סרטיפיקאט ועלה מיד. אולם ארצ"י